

ARBETSMILJÖ
VERKET

Byggnadsställningar

Många fallolyckor som leder till sjukskrivning, invaliditet eller dödsfall, beror på ställningar som är dåligt byggda eller används på fel sätt. Olyckorna är särskilt många i byggbranschen.

Brister i ställningar

De vanligaste bristerna i ställningar:

- Bristfällig förankring och uppställning
- Bristfälliga och ej kompletta skyddsräcken
- Skadade eller bristfälligt upplagda och fastsatta ställningslag
- Dåliga tillträdesleder
- Viktiga ställningsdetaljer/komponenter har utelämnats vid uppförandet
- Bristande diagonalstävning

Det är inte bara vid uppförande av nya ställningar som det kan finnas brister. Brister kan också uppstå om ställningar byggs om på ett felaktigt sätt eller om man tar bort förankringar. Observera att det är straffbart att utan giltigt skäl ta bort skyddsanordningar som till exempel skyddsräcken.

Det går att undvika brister och risker. Det är särskilt viktigt att de som uppför ställningar har den kunskap och erfarenhet som behövs, och att arbetet leds av en kompetent person. Även när ställningen används ska planen för uppförande med mera och monteringsinstruktionerna alltid finnas på plats.

Samordningsansvar och arbetsgivaransvar

När två eller flera företag samtidigt arbetar på samma arbetsställe ska de samråda för att se till att arbetsmiljön är säker. En byggarbetsmiljösamordnare ska alltid utses om det är byggnads- eller anläggningsarbete som ska utföras, även om bara ett företag finns på platsen. Denne ska organisera arbetet med att förebygga risker för ohälsa och olycksfall under utförandet av arbetet.

Byggarbetsmiljösamordnaren för utförandet av byggnads- och anläggningsarbetet (BAS-U) ska bland annat se till att allmänna skyddsanordningar, till exempel skyddsräcken på ställningar, finns och underhålls, och att de finns kvar så länge de behövs. BAS-U ska också ha ett kontrollsystem för att övervaka att entreprenörerna på bygget följer arbetsmiljöreglerna och arbetsmiljöplanen. Mer om samordning finns i föreskrifterna om byggnads- och anläggningsarbete.

Observera att varje arbetsgivare fortfarande har det normala skyddsansvaret för sina arbetstagare, och arbete med eller på ställningar ingår i detta.

Mindre entreprenörer och underentreprenörer måste känna till sitt arbetsgivaransvar och sin uppgift att kontrollera och instruera då deras personal ska jobba från ställningarna. Ofta tror underentreprenörernas personal att det är ställningsföretaget eller huvudentreprenören som har ansvaret för ställningar de använder – så är det alltså inte.

Även underentreprenörer har arbetsgivaransvar!

Jobba rätt – planera före

När ställningar ska användas är det viktigt att planera i god tid så att man kan välja en lämplig ställningstyp som är anpassad till behovet. Innan arbetet med uppförande, användning och nedmontering påbörjas, ska en skriftlig plan för dessa moment tas fram. Den som tar fram planen måste vara kompetent på området! Använd gärna den blankett som finns på www.av.se.

Se även till att planen finns kvar på arbetsplatsen ända tills ställningen är nedmonterad. När det gäller större eller mer komplicerade ställningar, som fasadställningar, ska en kompetent person med tillräcklig kunskap och erfarenhet leda arbetet med ställningarnas uppförande.

Se till att alla monteringsanvisningar för de ställningar som ska användas finns på plats, så att alla som arbetar med eller på ställningen vid behov kan titta i dem!

Ställningarna ska även avgränsas under uppförandet, så att inte obehöriga arbetstagare eller andra tar sig upp på dem eller kommer för nära.

Vilka ska bygga ställningen?

De som uppför, väsentligen ändrar eller monterar ner ställningar måste ha utbildning för detta. Beroende på ställningens höjd och komplexitet finns följande utbildningsnivåer. Observera att detta är minimikrav. Som alltid gäller att arbetsgivaren ska förvissa sig om att arbetstagarna har den utbildning som behövs för arbetet!

- **Särskild information om hantverkarställningar** – för den som arbetar med hantverkarställningar med en höjd till arbetsplan av maximalt två meter och där utformningen framgår av en generell monteringsinstruktion.
- **Särskild information om rullställningar** – för den som arbetar med hantverkar- och rullställningar med en höjd till arbetsplan av maximalt fem meter och där utformningen framgår av en generell monteringsinstruktion.
- **Allmän utbildning om ställningar** – lämplig för den som arbetar med ställningar med en höjd till arbetsplan av maximalt 9 meter (fyra bomlagshöjder) och där utformningen av en generell monteringsinstruktion.
- **Särskild utbildning om ställningar** – lämplig för den som arbetar med mer komplicerade ställningar än de som nämns ovan.

Det finns även två tilläggsutbildningar, dels om väderskydd och dels om speciella ställningskonstruktioner.

- Tilläggsutbildningen om väderskydd är avsedd för den som arbetar med väderskydd, oavsett dess höjd och upplagssätt. *OBS! Kravet på denna tilläggsutbildning träder i kraft den 1 januari 2016!* För denna utbildning måste man först ha genomgått särskild utbildning om ställningar.
- Tilläggsutbildning om speciella ställningskonstruktioner är avsedd för den som arbetar med de ställningar som inte omfattas av särskild utbildning om ställningar. Som exempel kan nämnas hängbryggor för takfot och konsolställningar.

De som redan tidigare fått motsvarande utbildning, och även kan dokumentera den, behöver inte gå om den. För de som har kompetensbevis som ställningsbyggare (utfärdas av Ställningsentreprenörerna, STIB) eller yrkesbevis som ställningsbyggare (utfärdas av Byggindustrins yrkesnämnd regionalt) gäller att detta motsvarar särskild utbildning om ställningar.

Även den som leder arbetet ska minst ha motsvarande kunskaper!

Tänk på detta

Om dina arbetstagare uppför, väsentligen ändrar eller monterar ner ställning utan att ha fått den rätta utbildningen för arbetet kan du få betala en sanktionsavgift.

När ställningen är klar

Alla ställningar ska kontrolleras innan de tas i bruk, så att man är säker på att de är rätt monterade. Glöm inte att dokumentera kontrollen! Det är särskilt viktigt om den är byggd av ett annat företag. När den sedan används ska den kontrolleras regelbundet.

Tänk på detta vid:

Alla typer av ställningar

- Vilka typer av arbeten ska den användas till?
 - Vilka yrkeskategorier ska använda ställningen?
 - Hur många är det som ska använda den?
 - Vilka material ska läggas upp på den, vilka belastningar blir den utsatt för?
 - Vilken storlek, längd, bredd, höjd ska den ha?
 - Vilka tillträdesleder, till exempel trappor eller hissar ska finnas?
 - Vilken typ/fabrikat av ställning är lämplig?
 - Vem eller vilket företag är byggarbetsmiljösamordnare?
 - Vem bygger ställningen, och har de rätt kunskaper/utbildning?
- Är de skyddade mot fall och belastningsskador när de bygger ställningen?
- Vem ansvarar för underhåll av den färdiga ställningen?
 - Systemställningar och kopplingar ska ha genomgått typkontroll.
- Begär gärna att få se typkontrollintyg.

Fasadställningar

- Behövs det skydd mot trafik? Finns det risk för påkörning?
- Ska ställningen kläs in? Då är det mycket viktigt att den dimensioneras så att den kan ta upp vindlasterna.
- Hur förankras den till byggnaden på ett säkert sätt? Tänk på att förankringen är särskilt viktig för inklädda ställningar.

Rullställningar

- Är underlaget lämpligt för en rullställning, det vill säga tillräckligt hårt, plant och jämnt? Om inte: har du lagt ut plank eller annat som gör att ställningen står säkert och kan flyttas på ett säkert sätt?
- Finns det hål i golvet som kan medföra risk att ställningen stjärper?
- Hur ska ställningen stabiliseras? Finns det stödben eller utriggare på plats?
- Är du skyddad mot fall när du tar dig upp på rullställningen?

Dokumentation

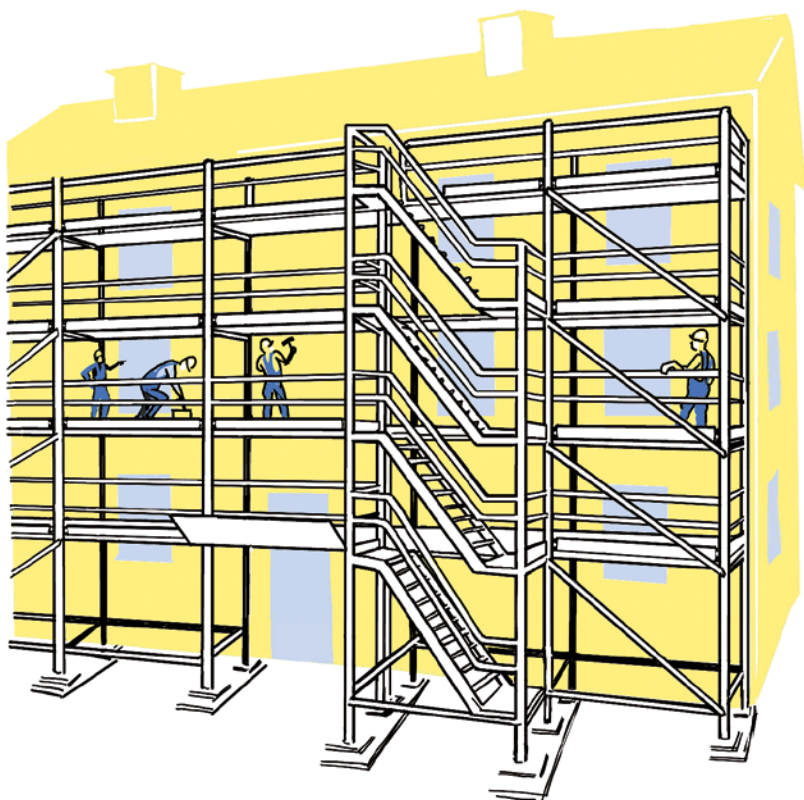
Den här dokumentationen behövs för ställningar:

- Plan för uppförande, användning och nedmontering. Planen måste tas fram innan arbetet med uppförande påbörjas. På www.av.se finns ett förslag till blankett för planen.
- Instruktioner för uppförande, användning, nedtagning och skötsel (för prefabricerade ställningar). Dessa ska vara på svenska och finnas på arbetsplatsen. Normalt tillhandahålls instruktionerna av ställningsleverantören.
- Handlingar som visar att ställningen har betryggande hållfasthet och stabilitet vid högsta avsedda last. Dessa ska utgöras av beräkningar eller vara baserade på beräkningar. Det är ofta tillräckligt med typkontrollintyg (för prefabricerade ställningar) eller att en rörställning överensstämmer med typfall. Om man byggt ställningen på annat sätt, måste särskilda beräkningar tas fram. Ofta kan leverantören hjälpa till med att ta fram beräkningar. Tänk på att nya typfall för rörställningar gäller sedan 2008 – de kan laddas ner från SP:s webbplats; www.sp.se.
- Dokumentation av kontrollen att ställningen är rätt byggd och fungerar väl. Denna kontroll görs ofta gemensamt av den som byggt ställningen och den som beställt den (se även sida 4).

Byggnadsställningar

Byggnadsställningar används vid tillfälliga arbeten på höjder över 1,25 meter. De används bland annat som tillträdesled, transportled, arbetsplats eller som skydd mot fall eller ras.

Det ska finnas handlingar som visar att ställningens hållfasthet och stabilitet är betryggande. Dessa ska utgöras av beräkningar eller vara baserade på beräkningar (till exempel typkontrollintyg). Då ställningar byggs, används och monteras ner ska man vara skyddad mot risker för fall och ras och undvika olämpliga arbetsbelastningar.

Tio tips för montering av säkra ställningar

1. Planer, monteringsinstruktioner och annan dokumentation.

Se till att dessa är framtagna och finns tillgängliga samt att arbetet leds av en kompetent person. När det gäller instruktioner för uppförande av ställningar – vänd dig till leverantören.

Du kan också rådgöra med företagets arbetsmiljöingenjör/skyddsingenjör.

2. Materialtransport vid uppförandet.

Kör fram materialet så nära platsen som möjligt där ställningen ska vara. Se till att det finns lyftanordningar, materialhiss eller annan utrustning som gör att ställningsmaterialet kan lyftas upp innan det slutligen monteras.

3. Skydd mot fall vid uppförandet.

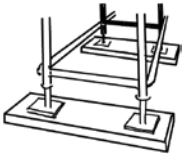
Var noga med att de som uppför ställningen är skyddade mot fall! Om inte ställningen är konstruerad så att räcke finns då man kommer upp på ett plan, finns det temporära räckessystem att använda. Om ingen annan möjlighet är lämplig ska personlig skyddsutrustning alltid användas. Då måste man även ha beredskap för att kunna undsätta någon som kan bli hängande i skyddsutrustningen.

4. Fotplatta av stål med styrtapp / justerbar fotspindel.

Montera dessa på underpallningar av plank eller liknande. Även på asfalt och återfylld eller frusen mark kan sådana underpallningar behövas.

5. Skyddsräcken.

Se till att de är tvålediga (överledare och mellanledare) och cirka en meter höga eller mer om så behövs och att de har fotlist. Se även till att det inte finns för stort mellanrum mellan bomlag och räcke. När ställningen används som fallskydd vid takarbete, kan skyddsräcket behöva vara helt inbrädat eller bestå av till exempel nätgrindar. Tänk på att särskilda krav gäller för hållfastheten om lutningen på takytan är större än 10°!

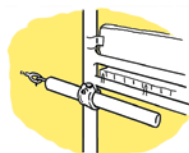

6. Tillträdesleder och nödutrymning.

Det ska så gott som alltid finnas en trappa. Ofta krävs det även hiss, beroende på höjden och på hur mycket gångtrafik upp och ner det blir. Lodrät steg är för det mesta olämplig som tillträdesled. Man måste även snabbt och säkert kunna ta sig ner från ställningen vid brand eller annan fara om man inte kommer åt den ordinarie tillträdesleden. Det behövs tillräckligt med trappor.

7. Väggförankra ställningen tillräckligt tätt för att staga denna och se också till att förankringarna är tillräckligt kraftiga för att ta upp vindkrafterna.

Lämpliga förankringsavstånd kan tas ur monteringsinstruktionen eller ur särskild beräkning. För inklädda ställningar måste man alltid beräkna krafterna. Att förankringarna sitter ordentligt fast, kan kontrolleras med en utdragsprovare.

8. Säkerställ stabiliteten med avsträvning.

Avsträvning i vertikalled görs oftast med diagonalstagnung eller med fackverksräckan. Ibland behövs även diagonala planstag för avstyvning i horisontalled. Närmare uppgifter om vilka komponenter som behövs och hur dessa ska monteras finns i monteringsinstruktionen/typfallsbeskrivningen.

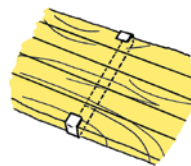

9. Avståndet vägg – bomlag ska vara så litet som möjligt.

Det ska vara så litet som praktiskt möjligt och får normalt aldrig vara större än 30 cm. Eventuellt kan skyddsräcke behövas även på insidan.

10. Ställningslaget.

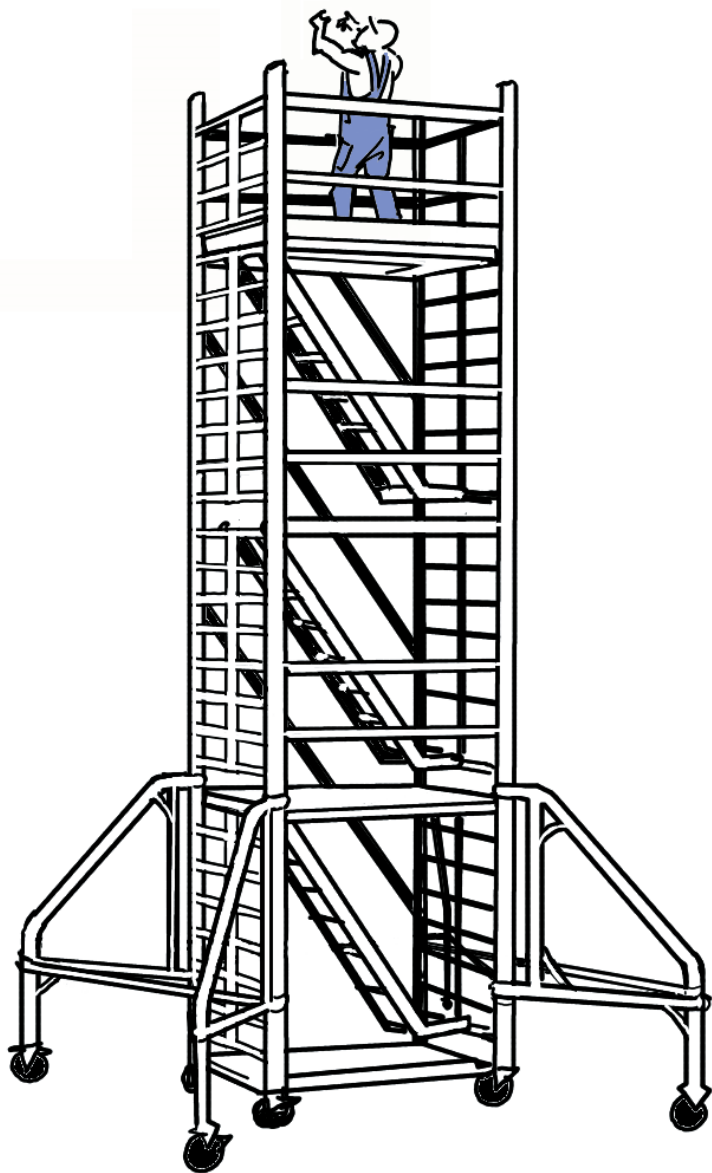
Många svåra olyckor har berott på att plank eller trall tippat eller glidit av ställningen. Det är viktigt att fästa plankkomponenterna ordentligt, så de inte flyttas oavsiktligt. Där bomlaget består av plank måste detta förses med ok eller fästas samman på lämpligt sätt, så att så kallat orgeltramp undviks.

Glöm heller inte att kontrollera plank och trall noggrant innan de läggs in i ställningen, så att du är säker på att de är i gott skick. Fixera trall med fotlist eller på annat sätt. Låt inte ställningsdelar som kan beträdas sticka utanför stödytorna om de inte är fastsatta så att de inte kan tippa. All trall och alla plattformar ska fästas till underlaget i båda ändarna. Plank ska fästas till underlaget i ytterfacken.

Tänk på detta vid montering och användning av rullställningar!

- Det är viktigt att följa monteringsanvisningen. Om du hyr rullställningen, se till att du också får med monteringsanvisningen!
- Använd utriggare eller annan stabiliseringsanordning eller förankra ställningen om den är hög. Ibland behövs stabiliserande vikter på ställningens nederdel. En grov tumregel är att minsta basbredden behöver vara minst en tredjedel av höjden till högsta ställningsplanet. För noggrannare besked om bygghöjder och stabilitet se monteringsanvisningen eller typkontrollintyget.
- Se till att alla hjulen är låsta när någon arbetar på eller från ställningen. Det är förbjudet att arbeta på ställning som kan komma i rullning. Den får heller inte flyttas när någon är uppe på den. Allvarliga olyckor har hänt på grund av att ställningen rullat iväg under arbetet.
- Hjulen ska sitta fast, så att de inte kan lossna om ställningen exempelvis rullas över ett hål.
- Se till att verktyg, material eller liknande inte kan falla ner och skada någon, när ställningen flyttas.
- Det är mycket olämpligt att klättra på utsidan av gavelramarna! Många allvarliga fallolyckor har hänt på grund av detta. Risken är stor att ställningen stjälpas om man klättrar på utsidan. Man bör alltså ta sig upp på insidan och det är viktigt att det finns mellanplattformar om ställningen är lite högre.
- Om det är mer än 2,5 meter till översta planet behövs annan tillträdesled än gavelramarna. Trappa, eller ibland lutande stege, som är fast monterade är acceptabla lösningar. Att klättra vertikalt accepteras endast om höjden är lägre än två och en halv meter. Vid de flesta arbeten behöver man ha med sig material och verktyg upp på ställningen. I så fall måste man ha en trappa. Det är omöjligt att ta sig upp för en lodrät stege eller ställningsram och samtidigt ha någonting med sig utan att förflyttningen blir riskabel!
- Se till att tvålediga skyddsräcken och fotlist finns runt arbetsytan! De ska alltid finnas om höjden till marken är mer än två meter. På andra plan än det man arbetar från ska det finnas tvålediga räcken. Kom ihåg att man bara får arbeta från ett plan i en rullställning.

**ARBETSMILJÖ
VERKET**

**Fler exemplar av denna
trycksak beställs från**

Arbetsmiljöverket

112 79 Stockholm

Telefon: 010-730 90 00

E-post: arbetsmiljoverket@av.se

www.av.se

Best nr **ADI 512**

Vår vision: Alla vill och kan skapa en bra arbetsmiljö